

Trajna pohrana digitalnih novina : primjeri dobre prakse

Pigac, Sonja; Rudomino, Ingeborg

Source / Izvornik: **19. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, 2016, 19, 103 - 119**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:203:319166>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-16**

Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

[National and University Library in Zagreb Repository](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**TRAJNA POHRANA DIGITALNIH NOVINA:
PRIMJERI DOBRE PRAKSE**

**DIGITAL PRINT MASTER OF NEWSPAPERS:
LONG-TERM PRESERVATION**

Sonja Pigac

spigac@nsk.hr

Ingeborg Rudomino

irudomino@nsk.hr

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

UDK / UDC

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 26. 5. 2016.

Prihvaćeno / Accepted: 28. 6. 2016.

Sažetak

Uz arhiviranje digitalnih inačica novina, novinskih portala odnosno portala s vijestima, nacionalne knjižnice započinju pohranu digitalnih tiskarskih matrica bilo da je taj dio poslovanja određen propisima o obveznom primjerku ili je riječ o dobrovoljnoj dostavi u kojoj i nakladnici i knjižnica nalaze zajednički interes. Prije svega je riječ o suvremenom pristupu trajnoj pohrani nacionalne nakladničke proizvodnje koja se, u okolnostima digitalnog nakladništva, proizvodi u digitalnom, a objavljuje u tiskanom i/ili digitalnom obliku. Digitalne tiskarske matrice zaštićene u pouzdanom digitalnom repozitoriju nacionalne knjižnice donose sigurnost njihove održivosti nakladnicima, knjižničnim korisnicima omogućuju korištenje u skladu sa sporazumima s nakladnicima, a knjižnicama omogućuju racionalnije poslovanje - tiskane inačice građe u budućnosti neće trebati digitalizirati radi lakšeg pristupa. U radu će se predstaviti elementi poslovnog procesa trajne pohrane digitalnih inačica novina kroz usporedbu projekata i programa nacionalnih

knjižnica koje su započele ili provode njihovu pohranu u suradnji s nakladnicima s osvrtnom na situaciju i planove u Hrvatskoj.

Ključne riječi: obvezni primjerak, digitalne tiskarske matrice, novine, e-paper

Summary

Along with archiving of digital versions of newspapers and newspapers/news portals, national libraries are starting to archive digital print masters whether as part of business process related to legal deposit or based on voluntary deposit agreements where both publishers and libraries can find common ground. First of all, it is an up-to-date approach to long term preservation of national publishing output, which in the context of digital publishing is being produced in digital but issued in print and/or digital format. Digital print masters deposited in national library's repository ensure their sustainability for the publishers, enable library users to access them according to agreements made with publishers while providing more effective business for the library – there would be no need to digitise print versions of newspapers for easier access. The paper will represent elements of business process of long term preservation of digital print masters of newspapers by comparing projects and programmes undertaken by national libraries that have just begun or are currently implementing abovementioned process in cooperation with publishers, all with reference to situation in Croatia.

Keywords: legal deposit, digital print master, newspapers, e-paper

Uvod

Prikupljanje, obrada, trajna pohrana i pružanje pristupa cjelovitoj zbirci nacionalne nakladničke produkcije jedna je od osnovnih zadaća nacionalnih knjižnica. U izgradnji što potpunije zbirke građe, nacionalnim knjižnicama pomaže institucija obveznog primjerka – zakonska odredba koja obvezuje izdavača ili proizvođača na dostavu određenog broja primjeraka svojih djela utvrđenim depozitarnim ustanovama. Odredbe obveznog primjerka u većini se zemalja tradicionalno odnose na tiskane publikacije s obzirom da je papir stoljećima bio glavno (i jedino) sredstvo pohrane, prijenosa i prikaza pisane riječi. No, s pojavom i razvojem drugih tehnika proizvodnje, umnažanja i isporuke sadržaja te pojavom sve većeg broja i raznolikosti formata u kojima su se publikacije objavljivale, pojedine su zemlje

revidirale svoje zakonske odredbe o obveznom primjerku kako bi obuhvatile i građu na novim medijima. Posljednji „val“ revidiranja postojećih, odnosno donošenja novih zakonskih odredbi, odnosio se na građu s weba, iako pojedine europske i izvaneuropske zemlje još uvijek čekaju da se regulira zakonska odredba o obveznom primjerku ove vrste građe.¹

1. Novine i obvezni primjerak

Osim spomenute funkcije obuhvatnosti obveznog primjerka u procesu izgradnje zbirke, J. T. Jasion² spominje još i *očuvanje* zbirke obveznog primjerka kako bi se zakonskim putem osigurala i sredstva za njezinu odgovarajuću pohranu i zaštitu te *obavješćavanje* o sadržaju zbirke obveznog primjerka putem nacionalnih bibliografija ili baza podataka o fondu depozitarne ustanove.

Obvezni primjerak kao zakonska regulativa obvezuje nakladnike, distributere ili tiskare da o svom trošku dostave određeni broj primjeraka svojih publikacija (u tiskanom i/ili netiskanom obliku) kako bi bile uvrštene u nacionalnu zbirku depozitarne ustanove (bibliografskog središta). Još je Lunn u svojim *Smjernicama za provedbu zakona o obveznom primjerku* iz 1981. navela da bi već na samom početku trebalo utvrditi „sveobuhvatnu prirodu“ zakona [o obveznom primjerku, op.a.] kako bi se kasnije olakšalo njegovo proširenje na nove oblike i medije koji će se pojavljivati.³ Pri tome je smatrala da se zakon ne bi trebao ograničavati samo na prikupljanje knjižnične građe već na bilo koji objavljeni „zapis“ ili primjerak kulturne baštine koju neka zemlja smatra vrijednom prikupljanja i čuvanja. Kvalitetnim i jasnim zakonskim odredbama o obveznom primjerku mogu se postići željeni ciljevi kao što su prikupljanje i zaštita nacionalne zbirke svih vrsta knjižnične građe, objavljivanje nacionalne bibliografije, praćenje statističkih podataka nacionalne nakladničke produkcije, obogaćivanje zbirki drugih knjižnica u zemlji pri čemu bi zahtjev za dostavom obveznog primjerka trebao biti opravdan jasnim obrazloženjem vrijednosti koju imaju spomenuti ciljevi.⁴

Primarni ciljevi zakona o obveznom primjerku kroz stoljeća su se mijenjali pa su tako u početku služili za kontrolu i cenzuru tiska, bili su preduvjet za stjecanje dozvole za tisak i zaštitu autorskih prava, dok u novije vrijeme služe za izradu nacionalnih bibliografija. Iako je

¹ Više na: <http://www.netpreserve.org/legal-deposit#legaldeposit>

² Citirano prema: Aparac-Gazivoda, Tatjana. Obvezni primjerak u suvremenom knjižničarstvu. // Knjižničarstvo 1(1997), 9.

³ Lunn, Jean. Guidelines for legal deposit legislation [citirano: 2016-03-30]. Paris : UNESCO, 1981. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000468/046869Eo.pdf>.

⁴ Isto, str. 3.

ideja dugoročne pohrane i pružanja pristupa građi bila trajno prisutna u okviru ciljeva obveznog primjerka⁵, u 21. stoljeću ova je zadaća nekako stavljena u prvi plan što se jasno može se razaznati već u prvoj rečenici kojom započinje IFLA-ina *Izjava o obveznom primjerku*⁶ koja kaže da je obvezni primjerak ključan za zaštitu i pružanje pristupa nacionalnoj pisanoj baštini. Upravo ova zadaća obveznog primjerka može se smatrati ključnom u pokušaju uspostave procesa dostave i prikupljanja digitalnih tiskarskih matrica – građe koja izvorno nastaje u elektroničkom obliku, ali se potom objavljuje u tiskanom ili kojemu drugome elektroničkom obliku, pri čemu sama matrica ostaje neobjavljena.⁷ Prednosti prikupljanja ove vrste građe su višestruke: središnja baštinska ustanova preuzela bi odgovornost pouzdanog očuvanja datoteka (matrica) hrvatskih publikacija bez obzira na promjene tehnologije; dodatni zaštitni primjerak (backup) za hrvatske nakladnike povećao bi kvalitetu pohrane njihovog nakladničkog proizvoda i povećao dugoročnu zaštitu; građu u digitalnom obliku jednostavnije bi koristili istraživači, znanstvenici i ostale korisnici; uvjeti pristupa i korištenja građe u takvome sustavu regulirali bi se pojedinačnim sporazumima s nakladnicima te naposljetku – znatna ušteda sredstava za digitalizaciju građe.

Pojavom novih informacijskih tehnologija kao sredstva objavljivanja i/ili diseminacije zapisanog znanja, nametnula se potreba da zakonske odredbe obveznog primjerka zadrže svoj osnovni cilj. Promjena materijalnog nositelja informacija iz analognog u digitalni ne utječe na potrebu da se sadržaj zabilježi, pohrani i učini dostupnim. Specifičnosti i kompleksnost elektroničke građe predstavlja velik izazov u izradi nacrtu za obvezni primjerak, ne samo iz aspekta dostave, već se otvaraju i nova pitanja kao što su autorska prava i pružanje pristupa. Prilagođavanje zakonodavstva i propisa koji bi trebali slijediti suvremene informatičke trendove kao i smanjenje troškova digitalizacije novina su izazovi koji se tiču jednako depozitarnih ustanova i zakonodavaca. U tom smislu, online dostava digitalnih matrica novina koje bi mogle postati „zamjena“ tradicionalnoj dostavi tiskanih inačica novina pružaju čitav niz mogućnosti u knjižničnom poslovanju s tom vrstom građe.

⁵ „S vremenom će i drugi vladari doći do zaključka da je taj oblik nadzora [cenzure, op.a.] nad sve većim brojem tiskara najjednostavniji i najdjelotvorniji, no nisu svi mislili da bi se taj primjerak nužno trebao čuvati u kraljevskim i sličnim velikim javnim knjižnicama, već su prednost davali onim knjižnicama koje su bile pouzdane sa stajališta državnih i crkvenih interesa“ (Stipčević, Aleksandar. Obvezni primjerak između kulture i cenzure. // Knjižničarstvo 1, 1(1997), 9-16.

⁶ IFLA Statement on Legal Deposit : (2011) [citirano: 2016-03-31]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/ifla_statement_on_legal_deposit.pdf

⁷ Klarin, Sofija. Digitalne reprodukcije : model i elementi katalognog opisa. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 – 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer, Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo = Croatian Library Association, 2007. Str. 247.

U nastavku rada prikazat će se važnost i uloga obveznog primjerka na odabranim zemljama kao primjerima dobre prakse te njegova pokrivenost u odnosu na nove medije. Također će se prikazati radni procesi trajne pohrane digitalnih inačica novina koje su posljednjih desetak godina pokrenule te europske nacionalne knjižnice.

2. Primjeri dobre prakse poslovanja s digitalnim matricama na primjeru Njemačke, Norveške i Francuske

Zakonski okvir

Novine su, uz knjige, vrsta građe koja je obuhvaćena zakonom o obveznom primjerku gotovo od samog njezinog začetka. Zbog svog sadržaja one su kroz povijest bile zanimljive državnim tijelima i cenzura se primjenjivala u preventivne svrhe ili je barem podrazumijevala da se građa zaprimi odmah po tiskanju kako bi se provjerili nepodobni navodi ili načini izražavanja.⁸ Kasnije, kada je cenzura ukinuta ili bila manje primjetna, zakonske odredbe o tisku propisivale su pojedinosti o obveznom primjerku prema kojima su knjižnice ili arhivi bile ustanove kojima se morao dostaviti jedan ili više primjeraka novina u svrhu njihove zaštite.⁹ Iako se možda na prvi pogled tako čini, no cenzura nije pogodovala izgradnji novinskih zbirki u knjižnicama prvenstveno zbog toga što ciljevi knjižničara i vlastodržaca nisu bili jednaki te su cenzurirani primjerci novina pristizali u knjižnice s velikim vremenskim odmakom i često s nepotpunim fondom.

Pojava suvremenih tehnologija omogućila je nov način objavljivanja sadržaja pa su se tako 90-ih godina dvadesetog stoljeća počele pojavljivati prve online dnevne novine. Već početkom 2000-ih pojavila se svojevrsna kombinacija tiskanog i online izdanja dnevnih novina koja se odlikuje istim sadržajem i izgledom kao i tiskano izdanje.¹⁰ Ta „treća“, *online* verzija poznata je pod nazivom *e-paper* ili digitalno izdanje. Ono na optimalan način simulira pojedinačne stranice i preuzima paginaciju tiskanog izdanja no istovremeno korisniku omogućuje vizualizaciju, kretanje po stranicama, pretraživanje i dohvaćanje željenih stranica i članaka jednostavnim klikom na njih. *E-paper* izdanje na taj način nudi prezentacijske

⁸ Walravens, Hartmut. Legal deposit of newspapers – an outlook. // Newspapers : legal deposit and research in the digital era / edited by Hartmut Walravens. Berlin : De Gruyter Saur, 2011. Str. 81.

⁹ Isto.

¹⁰ Bucher, Hans-Jürgen; Steffen Büffel; Jörg Wollscheid. Digital newspaper as e-paper : a hybrid medium between print and online newspaper : a comparative study on the utilisation of the three forms of publication of the daily newspaper [citirano: 2016-04-07]. // Ifra Special Report 6.32. Darmstadt : Ifra, 2005. Dostupno na: <http://www.keralamediaacademy.org/wp-content/uploads/2015/02/Digital-newspaper-as-e-paper.pdf>

moгуćnosti tiskanih novina s onim navigacijskim i interakcijskim svojstvenih online izdanjima spajajući na taj način prednosti oba prethodna oblika – tiskanog i online.

Prema izvještaju Ifra Special report iz 2005. godine dnevne novine *Rhein-Zeitung* iz Koblenza u Njemačkoj mogu se smatrati pionirima u primjeni *e-paper* tehnologije jer su je već početkom 2001. koristili uz svoja postojeća izdanja - tiskano i online izdanje.

Pojedine zemlje imaju čvrstu središnju infrastrukturu u kojoj nacionalna knjižnica predstavlja glavno središte za prikupljanje građe, poput Francuske odakle institut obveznog primjerka i potječe još iz 16. stoljeća, Švedske ili Italije, dok su u nekima tu ulogu imale središnje knjižnice saveznih pokrajina ili država, poput SAD-a ili Njemačke.

Upravo u Njemačkoj, zbog njezine povijesti kao federacije, dugi niz godina nije postojala središnja ustanova odgovorna i zadužena za prikupljanje obveznog primjerka sve tiskane građe, već su tu ulogu – od 1912. godine do njezinog ponovnog ujedinjenja 1991. – imale *Deutsche Bücherei* (1912.) i *Deutsche Bibliothek Frankfurt am Main* (1946.). Ovlaštenje za prikupljanje obveznog primjerka Njemačka nacionalna knjižnica ima od 2006. godine prema odredbama Zakona o nacionalnoj knjižnici¹¹ i Propisima o obveznom primjerku¹² iz 2008. godine po kojima su svi nakladnici, komercijalni i nekomercijalni, dužni dostaviti po dva primjerka svoje građe odnosno po jedan primjerak online publikacije te, neovisno o mediju na kojem su objavljene, jedan primjerak novina uz uvjet da je zahtjev uputila sama Knjižnica.¹³ Propisi o obveznom primjerku, međutim, navode i kako nakladnik „nije dužan dostaviti novine koje su, sukladno propisima Knjižnice, dostavljene u odgovarajućem nematerijalnom obliku, prikladnom za arhiviranje i korištenje“.¹⁴ Imajući potporu u zakonskoj regulativi iz 2006., Njemačka nacionalna knjižnica je 2010. godine, uz već ustaljeno prikupljanje online publikacija, započela i projekt prikupljanja *e-paper* izdanja dnevnih novina.¹⁵

Norveška je zakonsku regulativu za obvezni primjerak online publikacija dobila znatno ranije, 1989. godine, prema kojoj se „elektronički dokumenti dostupni putem online prijenosa na telekomunikacijskim, televizijskim i podatkovnim mrežama dostavljaju u dva primjerka na izričit zahtjev za dostavu u svakom pojedinom slučaju“.¹⁶ Zakon o obveznom primjerku

¹¹ *Neslužbeni prijevod spomenutog zakona na engleski jezik*: Draft Law regarding the Deutsche Nationalbibliothek : (DNBG) [citirano: 2016-04-05]. Dostupno na: http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/EN/DNB/wir/dnbg.pdf?__blob=publicationFile.

¹² Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek [citirano: 2016-04-05]. Dostupno na: <http://www.gesetze-im-internet.de/pflav/index.html>.

¹³ Nav. dj. § 5 (1).

¹⁴ Nav. dj. § 4 (15).

¹⁵ Nav. dj. § 5 (1).

¹⁶ Iz: Questionnaire for survey on copyright registration and deposit systems. Part B: legal deposit – Norway [citirano: 2016-04-19] / WIPO. Dostupno na: <http://www.wipo.int/copyright/en/registration/replies/doc/norway.doc>.

primjenjuje se od trenutka od kada je građa javno dostupna zbog čega Norveška nacionalna knjižnica nema pravo tražiti dostavu obveznog primjerka digitalnih (datoteka) matrica korištenih za proizvodnju tiskane inačice publikacije. Kako bi prikupila digitalne tiskarske matrice (*eng. digital print master*), Knjižnica je s novinskim izdavačima morala sklopiti ugovore kojima je regulirala dostavu obveznog primjerka, ali i suradnju na digitalizaciji starih brojeva temeljenu na podjeli troškova i obostrane koristi.¹⁷

U Francuskoj, zemlji nastanka instituta obveznog primjerka, evolucija zakonskih regulativa o obveznom primjerku bila je izrazito progresivna prilagodivši se velikim tehnološkim i društvenim promjenama postupno uključujući različite oblike i vrste publikacija.

Trenutno važeći i osnovni zakonski tekst koji regulira dostavu obveznog primjerka je *Code du patrimoine*, a odredbe koje se na njega odnose preuzete su uglavnom iz Zakona o obveznom primjerku iz 1992. i nalaze se u glavi III.¹⁸ Dostava digitalnog obveznog primjerka je, međutim, regulirana 2006. zakonom *Droits d'auteur et droits voisins dans la société de l'information*¹⁹ u članku L131-2 koji namjerno daje općenitu definiciju elektroničke građe kako se zakonske odredbe ne bi odnosile na određenu tehnologiju izrade koja uskoro može postati zastarjela.²⁰ Kako je već početkom 2000.-ih godina Knjižnica nastojala smanjiti troškove digitalizacije tiskanih novina odlučivši dobiti digitalne tiskarske matrice izravno od nakladnika i tiskara, to je mogla učiniti jedino sklapanjem ugovora s istima. Ugovori su omogućili Knjižnici prihvati digitalnih datoteka i njihovo korištenje u čitaonicama knjižnice no bili su vremenski ograničeni. Tek spomenutim zakonom iz 2006. godine Nacionalnoj knjižnici Francuske omogućeno je prikupljanje digitalne inačice umjesto tiskane kao istovrijedne pod uvjetom da je u potpunosti identična inačici distribuiranoj u javnost.

Kriteriji odabira

¹⁷ Solbakk, Svein Arne. Implementation of digital deposit at the National Library of Norway [citirano: 2016-04-19]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na:

<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjMt-SPpfMAhUIKywKHd9MC3UQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Flibrary.ifla.org%2F992%2F&usg=AFQjCNHG0QGfHoAR-JW16o41PW37vVvrQ>.

¹⁸ Nap. autora: Zakon o baštini [citirano: 2016-19-04]. Dostupno na:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236&dateTexte=20120724>.

¹⁹ Nap. autora: Zakon o autorskim i srodnim pravima u informacijskom društvu [citirano: 2016-04-19].

Dostupno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266350>.

²⁰ Stirling, Peter; Gildas Illien. The state of e-legal deposit in France : looking back at five years of putting new legislation into practice and envisioning the future [citirano: 2016-04-19]. // World Library and Information Congress : 77th IFLA General Conference and Assembly, 13-18 August 2011, San Juan, Puerto Rico. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2011/193-stirling-en.pdf>.

Uz prikupljanje obveznog primjerka online publikacija koje je započelo 2006., Njemačka nacionalna knjižnica od 2010. godine trajno pohranjuje i *e-paper* izdanja dnevnih novina namijenjena online pretplatnicima. Procjena je da u Njemačkoj izlazi oko 1200 naslova dnevnih novina koje imaju *e-paper* izdanje.²¹ Do 2014. godine, od otprilike 1500 dnevnih novina koje izlaze u Njemačkoj, svakodnevno se pohranjivalo njih 930, uključujući 18 nedjeljnih izdanja što pokriva otprilike 87 % ukupnih dnevnih izdanja. Zbog pozitivnih iskustava u planu je uključivanje svih 1200 naslova s *e-paper* inačicom.

U Norveškoj nacionalnoj knjižnici kriteriji odabira za dostavu i prihvata digitalnih tiskarskih inačica novina bili su najveći nakladnici dnevnih izdanja. Od ukupno 250 tekućih naslova dnevnih novina, prva faza obuhvatila je 35 nakladnika prema spomenutom kriteriju. Do 2014. ostvarena je automatska pohrana za 15 naslova dnevnika i tjednika dok se kontinuirano pregovara s nakladnicima o suradnji na još 80-tak naslova. Cilj Knjižnice je da u sljedećih pet godina dostavu digitalnih matrica proširi na sve tekuće naslove novina.

Oslanjajući se na iskustva i tehnologiju koje je imala u harvestiranju weba u okviru kojeg se dnevno pobire 100-njak mrežnih mjesta s vijestima (nacionalnih dnevnih novina), u Francuskoj nacionalnoj knjižnici su smatrali kako je sljedeći korak pronaći rješenje za prikupljanje online novinskog sadržaja dostupnog uz pretplatu. Stoga je 2012. godine Knjižnica pokrenula projekt koji se oslanja na mogućnost dodjeljivanja prijave i lozinke robotu za harvestiranje kako bi se prikupili sadržaji zaštićenih pretplatničkom lozinkom. Kriterij odabira bili su usmjereni na regionalne dnevne novine, točnije na PDF inačice tiskanih izdanja, jer zbog ograničenih mogućnosti smještaja građe Knjižnica nije u mogućnosti sakupljati sva lokalna izdanja (neke regionalne novine izlaze u više od 50 lokalnih izdanja) iako s ciljem poštivanja načela obveznog primjerka mikrofilmira neka od njih.²²

Tijekom 2013. godine kontaktirano je 12 izdavača online dnevnih novina na pretplatu od kojih se sedam uspješno prikuplja. Dva naslova bilo je tehnički nemoguće prikupiti zbog tehnologije objavljivanja koju koriste (web-stranice izrađene u Flash-u) dok tehnička analiza za preostala tri naslova još nije u cijelosti provedena. Do kraja 2013. u okviru projekta se redovno prikupljalo petnaest naslova dnevnih novina, od kojih je trinaest regionalnih dnevnih novina (sa 112 lokalnih izdanja) i 2 naslova nacionalna novina.

²¹ Solberg, Susann. Managing e-legal deposit of electronic versions of daily newspapers in Germany [citirano: 2016-04-25]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1030/1/170-solberg-en.pdf>.

²² Oury, Clement. All we need is news preservation : harvesting digital newspapers at the Bibliothèque nationale de France [citirano: 2016-04-25]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1026/1/170-oury-en.pdf>.

Do sredine 2014. broj naslova svakodnevno pohranjenih u zbirku digitalnih dnevnih novina doseže 22 (od kojih su 12 regionalne dnevne novine sa 194 lokalna izdanja).

Radni procesi prikupljanja i pohrane

Prikupljanje *e-paper* izdanja dnevnih novina za Njemačku nacionalnu knjižnicu provodi tvrtka za pružanje usluga s kojom je 2010. godine Knjižnica u suradnji razvila automatizirani proces prihvata i pohrane dnevnih novina.²³ Radni proces definiran je korištenjem formata PDF koji je pogodan za isporuku velikih količina datoteka. Razlog vanjske suradnje nije bila samo složenost radnog procesa, već i razlike u strukturi i raspačavanju *e-paper* inačica novina, korištenje različitih verzija formata PDF kao i učestalost izlaženja pojedinih naslova. Za prihvrat sadržaja uspostavljena su tri različita sučelja ovisno o količini podataka koji se isporučuju: jedan za manje količine putem ispunjavanja web obrasca te dva za automatsku dostavu velikog broja [digitalnih] objekata. Agregator, u ime Knjižnice, s dobivenom prijavom i lozinkom od strane nakladnika, pristupa zaštićenom sadržaju kako bi ga softver mogao prikupiti. Softver pritom mora biti konfiguriran prema tehničkim karakteristikama mrežnog mjesta svakog pojedinog naslova. Prijavom u pretplatnički sadržaj, softver odabire PDF određenog dnevnog izdanja, preuzima ga, provjerava ispravnost naslova, datuma, broja stranica i sl. te izrađuje metapodatke nužne za prihvrat u sustav putem OAI-PMH sučelja. Unatoč automatiziranom procesu prihvata i pohrane, dio radnog procesa odrađuju i djelatnici Knjižnice čiji je zadatak da kontaktiraju nakladnike, traže podatke potrebne za prijavu u pretplatnički sadržaj, definiraju kriterije odabira za svaki naslov, postavljaju kriterije za provjeru kvalitete te izrađuju bibliografske zapise čime je i ova vrsta građe pretraživa u knjižničnom katalogu. Svaki naslov *e-paper* izdanja dostupan je unutar Knjižnice u roku od 7 dana nakon pobiranja. Ovako uspostavljenim radnim procesom do kraja 2014. obuhvaćeno je čak 87 % ukupnog broja svih dnevnih novina koje izlaze u Njemačkoj.

Norveška nacionalna knjižnica imala je za cilj uspostaviti sustav za prihvrat digitalnog obveznog primjerka svih tekućih dnevnih novina. S obzirom na primjenu različitu tehnologija za digitalnu produkciju koju koriste nakladnici, bilo je potrebno uspostaviti standarde za prihvrat obveznog digitalnog primjerka koji obuhvaćaju naziv i format datoteke, razlučivost slike i način isporuke. Datoteke jednoga broja (sveščića) moraju biti u formatu PDF/A, komprimirane, dok slike moraju imati barem jednaku kvalitetu kao i one namijenjene

²³ Solberg, Susann. Nav. dj. Str. 5.

tiskanom izdanju. Postupak prikupljanja dnevnog izdanja započinje preuzimanjem datoteka s FTP poslužitelja nakladnika, nakon čega slijedi provjera ispravnosti formata PDF, izdvajanje teksta iz stranica te promjena formata u XML/ALTO. Datoteke koje čine jedan broj pohranjuju se u bazu podataka (Mavis) koju Knjižnica koristi za pohranu različitih vrsta digitalnih objekata. Datoteke namijenjene korisnicima obrađene su pomoću standarda METS (Metadata Encoding & Transmission Standard) i iskazane u formatu XLM kako bi svaki broj novina bio pretraživ i dostupan putem usluge digitalne knjižnice.

Francuska nacionalna knjižnica je kroz različite pristupe u posljednjih desetak godina eksperimentirala s dugoročnom pohranom online građe s različitom razinom uspješnosti. Kombinacija harvestiranja weba i sklapanja ugovora s nakladnicima pokazao se kao najoptimalniji pristup koji je od 2012. godine i primijenjen u okviru projekta za prikupljanje sadržaja dostupnog uz pretplatu („*subscription-based project*“²⁴). Oslanjajući se na tehnologiju harvestiranja weba, softver se uz unaprijed poznatu prijavu i lozinku prijavljuje kao pretplatnik te pristupa zaštićenom sadržaju i prikuplja ga. Ovaj način prikupljanja zahtijeva i određene kontrole kvalitete prikupljenog sadržaja koju pojedinačno obavljaju knjižničari: kontrola statističkih podataka (npr. broj prikupljenih URL-ova po web-sjedištu odnosno naslovu) i kontrola vizualne kvalitete (usporedba prikupljene inačice s izvornikom na webu). Za razliku od arhiva weba čije se jedinice građe bibliografski ne obrađuju i nisu dostupne putem glavnog kataloga Knjižnice, online izdanja novina bibliografski se obrađuju kako bi korisnici putem kataloga bili upućeni na postojanje njihovih različitih oblika pojavnosti (tisak, online, mikrofilm). Štoviše, za neke su naslove online novina već postojali kataložni zapisi zbog dodjele ISSN identifikatora.

Zbog učestale promjene web adrese novina (URL), a s ciljem održavanja stalnosti naslova, uspostavljen je sustav *permalinkova* te je svakom naslovu dodijeljen „ark“ identifikator²⁵ pod kojim su okupljeni svi URL-ovi na kojima se tijekom vremena pojedini naslov pojavljivao. Iako postoje i određene zapreke u ovome načinu prikupljanja online novina kao npr. tehnologija izrade web stranice koju robot ne može pobrati, promjene u strukturi web stranica – poput uporabe drugačije tehnologije objavljivanja – koje mogu prekinuti proces pobiranja kao i neažurnost vlasnika web stranice da obnovi besplatan pristup robotu kako bi pristupio zaštićenom sadržaju, ipak je do sredine 2014. njime prikupljeno preko 20 dnevnih novina, od kojih je većina regionalnih naslova, sa skoro dvije stotine različitih lokalnih izdanja.

²⁴ Oury, Clement. Nav. dj. Str. 3.

²⁵ Više o uporabi identifikatora ark u Francuskoj nacionalnoj knjižnici:
http://www.bnf.fr/en/professionals/issn_isbn_other_identifiers/a.ark_en.html.

Budući razvoj ovog projekata razmatrati će mogućnosti dostave novina u PDF formatu putem FTP protokola.

3. Situacija u Hrvatskoj

Dosadašnje hrvatsko zakonodavstvo iz 1997. godine koje se odnosi na knjižničnu djelatnost²⁶ navodi u članku 38. da obveznom primjerku podliježu i online publikacije, no ne spominje zamjenu tiskanih inačica [novina] drugim (digitalnim) verzijama. Imajući u vidu navedene prednosti dostave i pohrane digitalne matrice tiskanih publikacije te relativno malen broj nakladnika u Hrvatskoj, kao i činjenicu da niti prijedlog novog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti ne obvezuje nakladnike i/ili tiskare na dostavu digitalnih matrica kao zamjenu za njihove tiskane nakladničke proizvode, jedina mogućnost suradnje ostvariva je putem pojedinačnih dogovora, odnosno ugovora, između Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NSK) u Zagrebu i nakladnika. Na temelju spomenutog Zakona iz 1997. NSK već preko deset godina uspješno surađuje s nakladnicima na prikupljanju, bibliografskoj obradi i dugoročnoj pohrani obveznog primjerka online publikacija.²⁷ Postojeća suradnja, kao uostalom i već tradicionalan način dostave tiskanih publikacija predstavlja dobar temelj za moguće proširenje dostave obveznog primjerka i na digitalne matrice novina (odnosno ostalih vrsta publikacija) naročito zbog središnje uloge Knjižnice u očuvanju nacionalne nakladničke produkcije na svim medijima.

Na tragu ovoga, odlučeno je da NSK provede istraživanje stavova nakladnika o trajnoj pohrani digitalnih tiskarskih matrica novina u sklopu projekta *Trajna pohrana digitalnih matrica hrvatskih publikacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*. Rezultati istraživanja koje će se provesti putem ankete trebali bi pokazati postoji li mogućnost izgradnje sustava prihvata, obrade i zaštite digitalnih matrica i uspostava poslovnog procesa.

Istraživanje je ujedno i dio međunarodnog projekta InterPares Trust²⁸ koje se provodi pod nazivom "*Long-term preservation of the national publishers' digital print masters (EU24)*" koje provode Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Digitalni informacijsko-dokumentacijski ured Vlade Republike Hrvatske i Sveučilišni računski centar Sveučilišta u Zagrebu (Srce). Ciljevi istraživanja u sklopu projekta su analiza postojeće zakonske prakse među zemljama i članicama EU, tehničkih rješenja i

²⁶ Zakon o knjižnicama [citirano: 2016-04-25]. // Narodne novine 105(1997). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html>

²⁷ *Više o Hrvatskom arhivu weba (HAW) na:* <http://haw.nsk.hr/>.

²⁸ *Više o projektu na:* <https://interparestrust.org/>.

poslovnih procesa te stjecanje uvida u postojeće repozitorije i njihove politike dugoročne pohrane i zaštite digitalnih tiskarskih matrica.

Zaključak

Nakladnici danas, nakon dugogodišnje povijest stvaranja i provođenja zakona o obveznom primjerku, prepoznaju prednosti dostave obveznog primjerka tiskanih i elektroničkih publikacija, no za pretpostaviti je da bi u uspostavi suradnje novog poslovnog procesa na dostavi digitalnih tiskarskih matrica nakladnicima bilo potrebno jasnije istaknuti sve njegove prednosti koje bi bile na obostranu korist. Digitalne tiskarske matrice zaštićene u pouzdanim digitalnim repozitorijima nacionalnih knjižnica jamče sigurnost njihove održivosti nakladnicima, znanstvenicima, istraživačima i ostalim knjižničnim korisnicima omogućuju korištenje u skladu sa zakonskom regulativom, odnosno sporazumima s nakladnicima, dok knjižnicama omogućuju racionalnije poslovanje zbog smanjenja troškova digitalizacije. Kao što je pokazala praksa navedena u ovome radu, spomenuti sporazumi mogu biti prilagođeni poslovanju i zaštiti prava nakladnika te poštivati uvjete pristupa i korištenja građe. Također se pokazalo i da ne mora postojati zakonski okvir za dostavu obveznog primjerka na određenom mediju, točnije digitalnih tiskarskih matrica, jer se dobra obostrana suradnja može temeljiti i na dobrovoljnim ugovorima. Iskustva koje su navedene nacionalne knjižnice imale u harvestiranju weba pozitivno su utjecala na prikupljanje online dnevnih novina čineći svojevrсни „prirodni“ razvoj usluga digitalne knjižnice. Zavidan stupanj uspješnosti u prikupljanju i pohrani online dnevnih novina postignut je bez obzira na odabrani pristup - samostalno prikupljanje putem softvera, kombinacija harvestiranja i sklapanja ugovora s nakladnicima ili angažiranje vanjskog suradnika.

Prva faza projekta u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnica obuhvatila je nakladnike dnevnih novina jer se na taj način, relativno malim brojem potrebnih kontakata, obuhvatio velik i važan dio njihove nakladničke produkcije. Stoga je u ovoj fazi kontaktirano 10 nakladnika čime je obuhvaćeno 12 naslova dnevnih nacionalnih i regionalnih novina. U drugoj fazi bit će obuhvaćeni nakladnici ostalih vrsta serijskih publikacija (časopisi, magazini, tjednici), službenih publikacija i knjiga.

Istraživanje, kao i usmeni kontakti s nakladnicima kao potencijalnim partnerima, imaju za cilj pružiti temelje za razvoj i kasnije primjenu nacionalne strategije i standarda na području dugoročne pohrane i zaštite digitalnih tiskarskih matrica te uspostaviti pouzdan repozitorij.

LITERATURA

Aparac-Gazivoda, Tatjana. Obvezni primjerak u suvremenom knjižničarstvu. // Knjižničarstvo 1, 1(1997), 17-34.

Bucher, Hans-Jürgen; Steffen Büffel; Jörg Wollscheid. Digital newspaper as e-paper : a hybrid medium between print and online newspaper : a comparative study on the utilisation of the three forms of publication of the daily newspaper [citirano: 2016-04-07]. // Ifra Special Report 6.32. Darmstadt : Ifra, 2005. Dostupno na: <http://www.keralamediaacademy.org/wp-content/uploads/205/02/Digital-newspaper-as-e-paper.pdf>

Draft Law regarding the Deutsche Nationalbibliothek : (DNBG) [citirano: 2016-04-05]. Dostupno na: http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/EN/DNB/wir/dnbg.pdf?__blob=publicationFile.

IFLA Statement on Legal Deposit : (2011) [citirano: 2016-03-31]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/ifla_statement_on_legal_deposit.pdf.

Klarin, Sofija. Digitalne reprodukcije : model i elementi katalognog opisa. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 – 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer, Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo = Croatian Library Association, 2007. Str. 245-261.

Lunn, Jean. Guidelines for legal deposit legislation [citirano: 2016-03-30]. Paris : UNESCO, 1981. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000468/046869Eo.pdf>.

Questionnaire for survey on copyright registration and deposit systems. Part B: legal deposit – Norway [citirano: 2016-04-19] / WIPO. Dostupno na: <http://www.wipo.int/copyright/en/registration/replies/doc/norway.doc>.

Oury, Clement. All we need is news preservation : harvesting digital newspapers at the Bibliothèque nationale de France [citirano: 2016-04-25]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1026/1/170-oury-en.pdf>

Solbakk, Svein Arne. Implementation of digital deposit at the National Library of Norway [citirano: 2016-04-19]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjMt-SPpfMAhUIKywKHd9MC3UQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Flibrary.ifla.org%2F992%2F&usg=AFQjCNHG0QGfHoAR-JW16o041PW37vVvrQ>.

Solberg, Susann. Managing e-legal deposit of electronic versions of daily newspapers in Germany [citirano: 2016-04-25]. // World Library and Information Congress : 80th IFLA

General Conference and Assembly, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1030/1/170-solberg-en.pdf>.

Stipčević, Aleksandar. Obvezni primjerak između kulture i cenzure. // Knjižničarstvo 1, 1 (1997), 9-16.

Stirling, Peter; Gildas Illien. The state of e-legal deposit in France : looking back at five years of putting new legislation into practice and envisioning the future [citirano: 2016-04-19]. // World Library and Information Congress : 77th IFLA General Conference and Assembly, 13-18 August 2011, San Juan, Puerto Rico. Dostupno na: <http://www.ifla.org/past-wlic/2011/193-stirling-en.pdf>.

Verordnung über die Pflichtablieferung von Medienwerken an die Deutsche Nationalbibliothek [citirano: 2016-04-05]. Dostupno na: <http://www.gesetze-im-internet.de/pflav/index.html>.

Walravens, Hartmut. Legal deposit of newspapers – an outlook. // Newspapers : legal deposit and research in the digital era / edited by Hartmut Walravens. Berlin : De Gruyter Saur, 2011. Str. 81-84.

Zakon o autorskim i srodnim pravima u informacijskom društvu [citirano: 2016-04-19]. Dostupno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266350>.

Zakon o baštini [citirano: 2016-04-19]. Dostupno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236&dateTexte=20120724>.

Zakon o knjižnicama [citirano: 2016-04-25]. // Narodne novine 105(1997). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html>